

908

H 88

Dr. Horváth József

NOBILIS DOMINUS CHRISTOPHUS FERENCZ DE
ERDES ARCHIEPISCOPUS SUECICUS
EX TITULO SUECICIS SPESIMUS ADIUTOR
1871. AN. DIX. 1759.

GYÖRGY GRÓF
VÁROST ALKOTOTT
SOMOGYBAN

**György gróf
várost alkotott Somogyban**

Dr. Horváth József

György gróf várost alkotott Somogyban

Csurgó, 2007

Kiadja: Csurgó Város Polgármesteri Hivatala

Felelős kiadó Szászfalvi László polgármester

ISBN 978-963-06-2188-5

Fotók:
Széli Károly és Viola Ernő

Nyomdai előkészítés:
Széli Károly

Nyomdai munkák:
ZPress Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
Berzence, Szent Imre u. 18.

A borítón: *Festetics-kapu a református gimnázium parkjában*

A hátsó borítón: *Alapítási kép a gimnázium dísztermében. Aggházy Gyula alkotása*

Előszó

Lectori Salutem!

Üdv az olvasónak!

A Fesztetics Városok 2007. évi találkozója alkalmából, nagy örömmel bocsátjuk útjára a csurgói helytörténeti írás újabb sorozatának első tagját. Abban a reményben, hogy gazdag múltunk ismerete, a belőle merített példázatok kincses jövőt tárhatnak eléink. Terveink szerint az elkövetkezendő három évben több tanulmányt szeretnénk megjelentetni. A sorozatban öt kisebb terjedelmű füzetet és három nagyobb terjedelmű könyvet szeretnénk a nagyközönség számára átadni.

Az első füzetet „*György gróf várost alkotott Somogyban*” már a kezében tarthatja az olvasó. Mindenképpen szeretnénk önálló kötetet szánni az első iskola első inspektora életművének „*Nagyváthy János Csurgón*” címmel. A református gimnázium legendás költőtanárának a „*Csokonai Vitéz Mihály Csurgója*” művel szeretnénk emléket állítani. Az első iskola legnagyobb diákja, a későbbi író, tudós, akadémikus és püspök életének csurgói nyomait kutatjuk majd a „*Baksay Sándor Csurgója*” című munkában. Végül a füzetek sorában ötödikként a XX. századi város legnagyobb jótévője életének csurgói vonatkozású mozzanatait mutatjuk be „*A második csurgói iskolaalapító: dr. Matoltsy Sándor*” műben.

A nagyobb lélegzetű munkák sorát a „*Csurgói Pedagógus Lexikon*” nyitná meg. A bizonyára sokak számára kedves emlékeket felelevenítő műben, a csurgói évszázadok pedagógusainak adatait olvashatjuk. A következő kötet szintén iskolai jellegű lesz. Jó néhány évvel ezelőtt az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum által gondozott SCHOLA ORBIS programban a történelmi iskolák adatait gyűjtötték össze. Ez a korunk szellemének megfelelően „digitális formában” meg is jelent. Az OPKM a csurgói kötetet ítélte legjobbnak és könyvszerű kiadását is szorgalmazza. Az 1864-től 1949-ig átölelő időszak legteljesebb iskolatörténeti tára lesz a „*Schola Orbis Csurgó*”. Végül a legnagyobb vállalkozás 2009-re születne meg. Ugyanis ebben az évben ünnepeljük Csurgó város első okleveles említésének 990 éves és a várossá nyilvánításnak 20 évfordulóját. Erre az alkalomra készül el - több száz oldalon - az eddigi legteljesebb „*Csurgói monográfia - Csurgó története*”. A közel ezer év eseményeit bemutató munka méltán alkalmas lesz ismereteink hiánypótlására és kiegészítésére.

A szándékunk önmagában természetesen mit sem ér. Bízunk az érdeklődő közönségben aki a régi időkhoz hasonlóan előjegyezteti a sorozat köteteit, a nagylelkű szponzorokban, és a pályázati lehetőségekben.

Össze kell fognunk ahhoz, hogy őrizzük meg Csurgó kultúráját, kulturális értékeit, hogy legyen elegendő erőnk új értékek megteremtéséhez. Legyünk együtt és legyünk egyek ebben a fontos munkában.

Csurgó, 2007. április 13.

Szászfalvi László
polgármester
országgyűlési képviselő

Az uradalom megalapítója, Festetics Kristóf

Az 1701-es év jelképes lehet Csurgó történetében. Lipót császár ugyanis leromboltatta várát, amely a magyar történelem nagy egyéniségei, Török Bálint és Zrínyi Miklós családjának ittlétéről tanúskodott, és elkezdődött egy gyötrelmes de céltudatos újrakezdeményezés, amely a lepusztult vidékből, nagyrészt kicserélődött lakossággal megalapozta az újkori Csurgót. A századot két nagy egyéniségre alapozottan a Festeticsek évszázadának nevezhetjük. Ebben Kristófé az uradalomszervező szerep, amelyre alapozva György gróf már országos hírű, elismertségű művelt földbirtokosként elindíthatta Somogy első iskoláját, az ügy elszántságát nyomatékosította Sárközy István, Nagyváthy János és Csokonai Vitéz Mihály megnyert személyes gondoskodása.

A település végleg 1690-ben szabadult fel a török hódoltság alól. A régi tulajdonosok nem tudták birtokjogukat igazolni, így a megye nagy részén királyi birtokhoz jutó új földesurak kerültek. Ekkor alakult ki Somogy nagybirtokos túlsúlyú arculata.

Csurgó esetében a tulajdonjog már a török hódítás előtt eldőlt. A 16. század közepén a tulajdonáért versengő Török és Zrínyi-család felőrlődött a „két pogány közt”: Török Bálint a konstantinápolyi Héttoronyban rabként fejezte be életét 1550-ben, hiába írta Csurgóról felesége, Pemflinger Katalint a szultáni udvarba János és Bálint fia mellé az apát visszavárá leveleket. Zrínyi Pétert (Zrínyi Miklós öccsét, II. Rákóczi Ferenc nagyapját) a Wesselényi-féle szervezkedésben való részvétele miatt 1671-ben fej- és jószágvesztésre ítélték. A birtok így a királyra szállt.

Ekkor tűnt fel az 1720-ban készült birtoklistán a Csurgót birtokló Tarinetti Herkules de Prie márkí. Ő 1726. december 5-én, más adatok szerint 7-én 40 000 forintért eladta Festetics Kristófnak. Az új csurgói uradalom a mai Óvárosban, a középkori eredetű templom mögött szerveződött. A Festetics-család tehát évtizedekkel a török kiűzése után szerzett magának birtokot Csurgón. A horvátországi származású család, amely korábban a Ferstetich nevet viselte, II. Mátyás királytól kapott nemesi címeres levelet. Magyarországon Festetics Pál telepedett meg a XVIII. század dereka táján.

1715-ben megkísérelték az országban az adózók összeírását. Ez olyan alacsony népességet mutatott ki, hogy 1720-ban meg kellett ismételni. A kor egyik legjelentősebb földrajzi szakírója, Bél Mátyás ekkor kereste fel Somogy megyét, és leírásában úgy ábrázolta, mint egy szigetet, amely tele van bozóttal, láppal, posványos állóvizekkel. A bécsi Udvari Kamara levéltárában fennmaradt egy 1722-ben elkészült összesítés, amely szerint Somogy területének csak 24 % - a volt megművelhető terület. Az élet újrakezdésének szándékát mutatja, hogy a két összeírásban növekszik az írtványföldek és a rétek mennyisége és a szőlő területe is. A század második évtizedétől kezdve nagy népességmozgás jellemző Dél- Dunántúlra. Csurgó közvetlen környékére evangélikus vallású vend lakosok települtek. Vannak arra utaló jelek is, hogy már előbb elkezdődött beköltözésük Somogyba részben a Felvidékről, részben nyugatról. Még a Millennium évében 1896-ban is leírhatta Baksay: „Ma is példabeszédként járja, hogy nem az erdők vannak Somogyban, hanem Somogy van az erdőkben.”

Csurgó környéke a II. József korabeli térképen

A település földesura az „akié a föld, azé a vallás” alapján elvette a protestánsok templomát, iskoláját, a papot és a tanítót elűzte. A protestáns híveket 1717 körül az újonnan hozott plébános lelki gondozására kényszerítették. A pesti commissio által 1721-ben kihallgatott tanúk azt vallották, hogy „négy esztendeje a csurgói templom maguk földesura parancsolatjából vétetett el”. Az 1721-es évszám miatt azonban nem lehetett Festetics Kristóf a földbirtokos - mint ahogy azt többször leírták, hiszen ő csak 1726-ban vásárolta meg a birtokot.

A csurgói uradalom megszervezése a keszthelyihez hasonlóan a keménykezű Festetics Kristóf nevéhez fűződik, majd fia II. Pál folytatta a korszerűsítését.

Súlyos terhek neheztedtek a jobbágyságra. Az egyháznak tizedet fizettek, az itt elszállásolt katonaságot el kellett tartani, a megtelepedési szerződéseket pedig a földesúrral kötötték. Ez 3-6 évi adómentességet ígért, majd a közösen fizetett készpénz adózást felváltotta a személyekre lebontott ingyen munka, a robot. A régi földesúri; felváltó új már nehezebb feltételek mellett egyezett meg a telepesekkel. A legnehezebb feltételnek a robotot és az ún. hosszú fuvar tartották a jobbágyok. Amikor a nagy birtokszerző Festetics Kristóf megvásárolta de Prie márkí csurgói uradalmát, akkor a vízvári jobbágyaival olyan úrbéri szerződést kötött, hogy minden két egész telket hosszúfuvar közlekedtsége terhel, vagyis tizedet és kilencedet tartoznak saját állataikkal és szekerükkel Toponárra vagy Keresztúrra (Balatonkeresztúr) szállítani. Nagyon kemény feltételeket szabott jobbágynak. Az 1732-ben kötött szerződésben egy úrbéri telket 48 napi robotra kötelezett.

A jobbágyi tiltakozások egyik legjellemzőbb formája éppen a csurgói Festetics-birtokon játszódtott le, ahol rendszeresen vezették be az urbáriumot. Az egykori de Prie-birtokon, ahol évi 4 forint és 12 napi robot volt a szolgáltatás, heti két nap robotot és terménykilencedet követelt az új földesúr. A csurgói birtokon szervezett ellenállás tört ki. Közvetlen oka az volt, hogy a földesúr a közerdő és közlegelő jelentős részét kisajátította. A több községre is áttérjedő zendülést a vezér öccsének árulása hiúsította meg. Az egykori csurgói diák, majd nagybajomi református lelkész Csire István, a gimnázium és Csurgó történetének értő kutatója írt a lázadásról. Ő még ismerhette az öccsét feladó testvér leszármazottait: „A pártütő Cserti saját testvér bátyja árulta el Festetics Kristófnak s mentette meg ezt a bizonyos haláltól. - Mondják, hogy egy szeker szalmás trágya közt lopta ki a mindenfelől gyülekező lázadók körmei közül. Mely hűségéért őt és utódait egy egész polgári telekkel jutalmazta s mindennemű jobbágyi szolgálmányoktól mentesítette hálás földes ura. Mentésített még Csertinek több száz akó bort termő szőleje is, volt ezen kívül szabad fáizása [erdei jog] és a széleken korcsmáitása. Minden esetre igen szép jutalom Festetics Kristóf részéről, de a Cserti névre a testvérgyilkosság kaini bélyege tapadt.” Csire Adorján Miklós tanítóképző intézeti tanár 1883-ban Csurgón megjelent Szülőföldisme című könyvére támaszkodhatott: „Festetics Kristóf törvényismerő volt, kezdett Csurgón rendet csinálni, s talán mert a lakosokkal egy kissé szigorúan bánt, meggyilkolására összeesküdtek. Azonban szándékuk kivételét egy Cserti nevű jobbágy megakadályozta. Ez ugyanis az összesküvést fölfedezte a földes úrnak, s azt éjnek idején, saját szekeren - szalma közé rejtve - csempészte ki a már körülvevő kastélyból. A jobbágy e tettéért két egész telket kapott jutalmul s minden jobbágyi adó alól örökre fölmentetett.” Az 1960-as években az alsoki utcanévadás elhamarkodott volt: hirtelenjében a Cserti Mihály név jutott valakinek az eszébe a parasztvezér Cseri György helyett.

A Bázalben élő Kovács Andor levéltári kutatások alapján közzétette az 1747. április 11-én Tapsonyban, az akkori ideiglenes megyeszékhelyen felvett kihallgatási jegyzőkönyvet. A jegyzőkönyvben nincs említés a földesúr személye ellen tervbe vett vagy megvalósult erőszakról. A dátum: 1747. április 11.

- Minek előtte pénzt szedtetek magatok között minemű szerződést tettetek?
- Legelsőben megesküdünk. Olyan szerződést tettünk, hogy egymást holtáig nem hagyjuk, s azt, ki először megadja a földesúrnak a kilencedet, azt agyonverjük.
- Ki adott fel?
- A nevezett személy, vagyis a mi bátyánk Cserti Józsefnek a fia.
- Miért fogtak meg?
- Azért, hogy a kilenced nem adásáról meghallgassanak.
- Mit mondtatok az eskünél?
- Igenis megesküdtem a többivel együtt.
- Te is letetted az esküt?
- A Csurgón lakozó Szálai János kezébe, aki azt kérdezte, A te Istenedre mondd a nevedet, erre ujjadat fel emelve mondd: Isten engem úgy segéllyen, hogy a kilencedet, amit a földesúr kér meg nem adom. A megesküvés után az is volt, hogy ha megadja valaki elsőnek a kilencedet, azt agyonverjük.

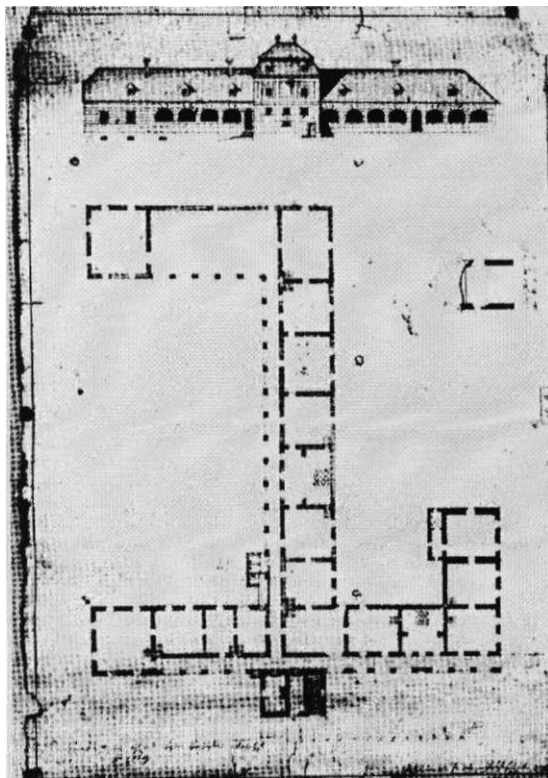
Az 1747 április Tapsonyban hozott ítéletben sincs utalás a földesúr elleni erőszakos fellépésre:

(télét

Cserti György csurgói lakos többekkel együtt (számba vett bűnözők), akik egyben Festetics Kristóf jobbágysai is voltak, az úriszék ítélete alapján (amelyet a megye is jóváhagyott és megerősített) elítéltettek az iratban megemlített cselekedetükért (amely kellőképpen be is bizonyított).

Cserti György csurgói, Szálai János alsóki lakosok pedig halálra ítéltettek, a többiek másjellegű büntetettük miatt ideiglenes büntetést kaptak.

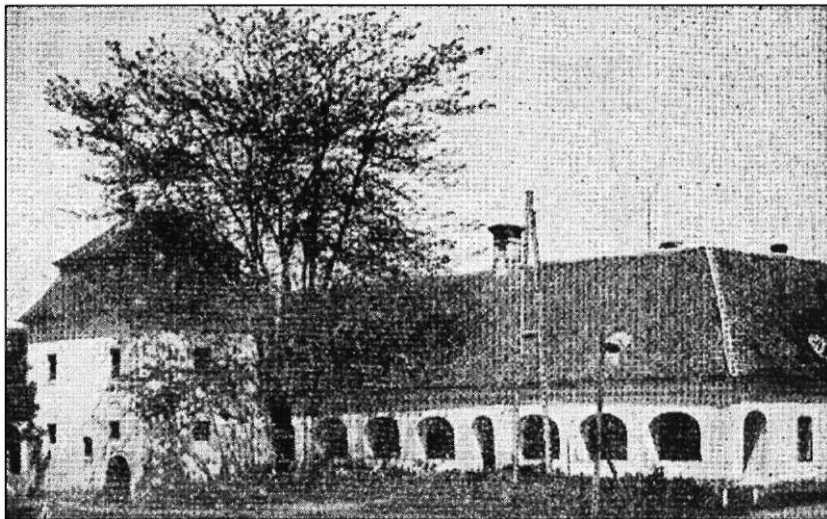
Kelt: Tapsony, 1747. április 10.

A csurgói kastély és melléképületeinek alaprajza. 1763

Az 1760-as évek végén került sor a major újabb épületeinek létrehozására mérnöki tervek alapján. Sűrűn megfordultak a keszthelyi építési szakemberek is Csurgón. Iparosok szerződtek a mezővárosba, magyarok, németek, horvátok, szlovének, zsidók. Gyakran irányítottak az építkezésekre robotosokat, időszakos munkásokat. A robot nem volt elég a nyári mezőgazdasági feladatok ellátásához. Mivel a szerződött bérések, kocsisok száma elenyésző volt, az uradalmi tisztek időnként időszakos munkásokat vettek fel, még a cigányok közül is.

Újjáépítette a település Árpád-kori templomát. Olyan iparosok telepedtek le, akik a városias életforma alapját is lerakták, és egy fél évszázad múlva így teremtménye lett meg a gimnázium megalapításának reális háttere. Molnárok, szűrszabók, német söveggyártók, csizmadiák, takácsok, vargák, asztalosok, kádárok, szíjgyártók, fazekasok, tégláégetők, kőművesek, mészárosok, vendéglősök, hamuzsírégetők, fejőgulyások (svájccerek), birkások, halászkok, rákászok, teknősbékagyűjtők, cséplőmunkások (kránicz) éltek az uradalom közelében, messze a falusias jellegűek fölé emelve a települést. A nyári mezőgazdasági feladatok ellátására a robot nem volt elég. Az egész éven át szerződött béresek, kocsisok száma sem volt elégséges. Ilyenkor az idénymunkásokat is nagy számban alkalmazták.

Több, mint 200 éve állt, amikor 1977-ben lebontották

Csurgón, elsősorban Alsókban országos hírűvé vált a szarvasmarha-tartás. Az európai élvonalat jelentő fajták beszerzését és a fejlett technológiát mindig is a Festetics-uradalomhoz, elsősorban Nagyváthy János agrár közirő itteni 22 éves áldásos tevékenységéhez kapcsolták. Az igazság az, hogy már a török kiűzése után néhány évtizeddel, a nagyrészt még elvadult Somogyban, Festetics Kristóf uradalmában megjelentek a jól tejelő, belterjesen tartott tehének. Az állatok beszerzési helyéről, Svájcra neveztek el mind a tejelő tehenészeteket, "Swajzereiek"-et, mint az azokat vezető szakembereket, a „svajccereket” későbbi nevükön fejőgulyásokat. Csurgón 1740-ben is dolgozott német svájcceros egyéves szerződéssel. A csurgói uradalomban az 1770-es években kezdtek komolyabb figyelmet fordítani a csurgói és szentmiklósi [Szentmiklós később Somogyszentmiklós, majd Miklósf, ma Nagykanizsa-Miklósf] tejgazdaságra. Az állatállomány még a hagyományos „fehér” marhákból állt és a nagybirtokra jellemző bivalyokból. Szentmiklóson „saját szükségletre 4 svájci tehenet is tartottak. Jákob Restei Csurgón olyan házat kapott, amely alatt tejespince volt, benne a tej melegítésére szolgáló üsttel. 40 fehér (közte 10 üsző) és 10 bivalytehenet, 2 fehér és 1 bivaly bikát, állatonként két robotszekér szénát, 8 font sót kapott. Nyári legelőre az ugarföldre (a

háromnyomásos gazdálkodás megléte miatt a termőföld harmadát minden évben ugaroltatták) hajtották ki a teheneket.

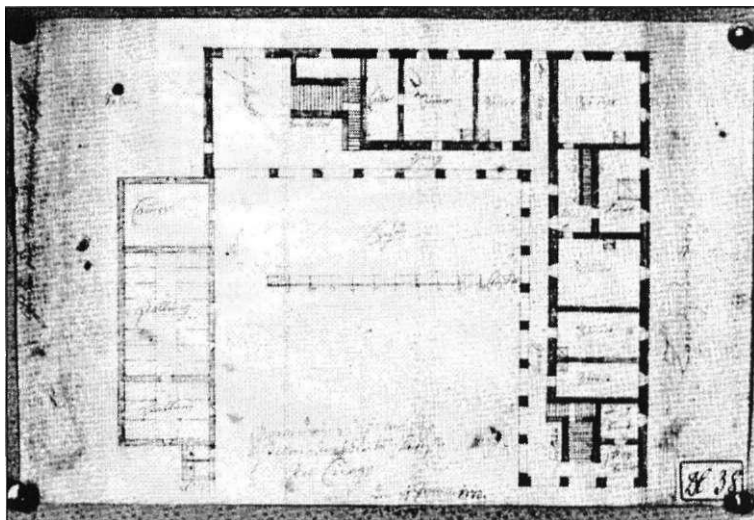
A tejelő tehen korpát és vegyes darát kapott. Évente minden fejőstehen után 25 icce jól köpült vajat és 30 font sajtot kellett leadnia. Fizetése 12-12 mérő búza és rozs, negyed-negyed mérő borsó és lencse, 50 font marhahús, 20 font só, 30 font faggyú és 24 forint készpénz volt. Két pásztort rendeltek mellé. Mindhárman 2-2 tehenet tarthattak. 1780-1781-ben már éves szerződésűek lettek a svajcerosok, a nevük fejjögyulásra változott.

Sok hanyattatás, viszontagságos költözködések után a Festetics-levéltár az Országos Széchényi Könyvtárba, a budai várba került, és kutatható. Nyárády Gábor újságíró (akinek ősei között volt Nyárády János a gimnázium egyik legjelentősebb támogatója. Az ő apja alsoki lelkipásztor volt, akinek azért kellett távoznia, mert Festetics György külföldön végzett lelkipásztort kívánt az alsoki parókiára helyezni.) fénymásolatban rendelkezésünkre bocsátotta a „Mtgos Uraság Épülettípi” leírását. A Szentlélek templomtól északra fekvő, nagy kiterjedésű gazdaságból ma már csak Zrínyi Rt. műhelyeit eltakaró falak vannak meg. Az egykori gazdatiszti, lakótornyos kastélyt 1977-ben lebontották. Erre a sorsra jutott 1992-ben a mai autószerelv előtti egykori hatalmas magtárépület, amely azonban később épült.

„Nagy majorja körül palánkkal volt körül kerítve; melyben ig Primo: Nap nyugoti Részen a Mtgos uraság háza. Ezen egész Tractus jó, és erős materialiakból építettett, és általlyában Cseréppel bé van földve, és következő képpen és alkalatossággal rakattatnak, úgymint...” Következik az ebédli szoba, a nappali szoba, a hálószoza, a Frauzimmer-szoza, a vendégszoza, az offizier-szoza, két kisebb szoba, a „Spais”, még két nagy szoba, egy kisebb kéményes konyha. Az éléskamrák, a pince ismertetése után a keleti oldalon levő gazdatisztek, majd iparosok lakásai, műhelyei. A szélső helyiségben volt a pintér műhelye, majd a présház. Ehhez közel volt a magtár, a cséplő pajta, a széna pajta.” Hosszú oldalakon a gazdasági épületek, felszerelések elevenednek meg.

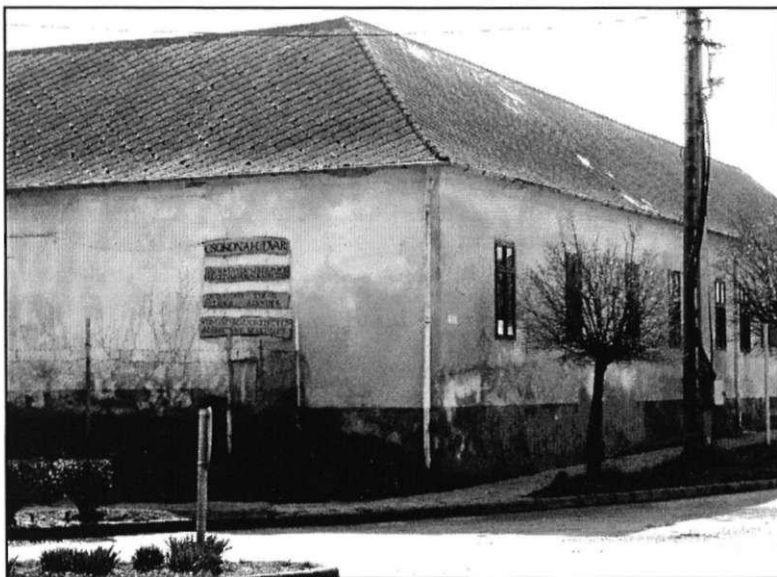
Amikor Baksay Sándor 1839-től 1847-ig csurgói diák volt, de fél évszázaddal később is, amikor mindezt leírta, még Felső-Csurgó volt a gyarapodó város központja, annak „északi részén a gróf nagy terjedelmű, kőfallal kerített majorja, közepén az uradalmi tiszt lakások hosszú sora az alacsony emeletű szűk palotával, melynek homlokán a Festetichek vigyázatos daruja áll ört fél lábón.” Itt Baksay a gimnázium melletti Festetics-kapu 1759-ben felavatott eredeti címerére utal, amely alatt a gimnázium első tanulóí jártak 1793 és 1796 között.

A földesúri haszonvételek között fontos helyen szerepelt a kocsmatartás. A vidéken jó borok teremtek. A pálinkafőzés is elterjedt. A majortól néhány kilométernyire levő alsoki kocsmá (1970 körül a kanyar levágása miatt bontották le) 1767-ben épült fatalpas, sövényre sározott és vakolt falú, nádfedésű épület volt két szobával. Az egyik a négy ablakos, vendégszoza, a másik a két ablakos lakószoba volt. Volt benne mázatlan „paraszt kálha”, fenyőfából való dupla ajtó, padlás, mestergerenda, az ajtón vaspántok és ón pléh volt, a padló téglával volt kirakva. A két szoba között téglafalú, bolthajtásos, kéményes konyha volt, benne tűzhellyel. Alatta volt a sütő kemence, amely tetején főztek. Egy nagy földes, két ablakos, kettős ajtajú, fenyőfa mennyezetű kamra követte hátulsó szobát. Az épület végéig két kő és két faoszlop alatti náddal fedett szín zárta. Az egész alatt kőfalú, bolthajtású pince húzódott, amely három rekeszből állt. Kettőben az uraság, a harmadikban a kocsmáros itala állt. A fogadós a boronafalú, zsúptetős dupla istálló egyikében 8, a másikban 4 marhát tarthatott. A zsidó bérlő lakása egy szobából és füstös konyhából álló sövényház volt.

*A csurgói vendéglő átépítési rajza 1770
(A Korona Szálló elkészültéig a felső-csurgói Daru vendéglőként szolgált.
Csokonai is megfordult benne.)*

A csurgói vendéglő előkelőbb volt. Három téglapince volt alatta, ebből itt is két részben az uradalom, egyben a fogadós bora állt, mintegy 347 akónyi. Fent hat szoba, egy kéményes konyha, négy kamra, lóistálló, a kapu alatt szekérszín, mellette veteményeskert volt. A padláson a földesúr gabonáját tárolták. Az épületet zsúppal fedték. Fennmaradt az 1770-es átépítési rajz. L alakban szegélyezte a telket. Hat szobája, kéményes konyhája, a konyha előtt padlásfeljárója, az épület végében pincelejárója volt. Belül gang húzódott végig. A szélekre színeket emeltek. A terv szerint az udvart U alakban vették volna körül épületekkel, az új szárnyra szint, két istállót és egy kamrát építettek volna. Szerencsére sűrűn, leltár-szerűen összeírták az uradalom kocsmáiban tárolt bor, pálinka, bor-és gyümölcscecet mennyiségét a borkönyvekben. 1771 májusában a csurgói kocsmá és a major pincében „levont óbor 314 akó 18 és fél icce, levont újbor 1111 akó 48 icce, borseprű-és szilvapálinka 2 akó 18 és fél icce, törkölypálinka 2 akó 25 és fél icce, borecet 12 akó 8 icce, gyümölcscecet 26 akó 32 icce” volt. Külön tárolták a tizedborokat. A jobbágyok által beadott borok is jól jövedelmeztek. A csurgói, bükkösi, nagymartoni, szentkirályi jobbágyok a szorult helyzetükben az uradalomtól kölcsönként búza helyett is gyakran borral fizettek. Az egykori Daru vendéglő pincéje, falai ma is állnak. Közöttük Csokonai is megfordult. A Kanizsán játszódó Karnyóné című vígjáték egyik szereplőjének, Tiptoppnak az írás helyét megnevezve mutatja a szerző: „íratlak nemes Somogy vármegyében Csurgó mezővárosában 1ső Szeptember... sietve édes komám uramnak a Darunál levő vendégfogadóba íram K. R. Kuruzs Péter.”

Az ősi épület ma is áll. Csak a Szentlélek templom régebbi nála

Pálinkaégetésre elsősorban zsidók, de jobbágyok is szerződtek. Az előbbieket elsősorban gabonából és részben törkölyből, a jobbágyok szilvából és törkölyből főztek. Részletes a csurgói Nathan Lebl zsidóval a pálinkás házra és boltra kötött 1762. július 26-án kelt évi 50 forint bérletről szóló szerződés. Ennek fejében az uradalom minden 50 köbölnyi gabonájából egy akót köteles égetni. Az ár egyharmada az uradalomé volt. A bérlőnek egyharmadért sörélesztőt kellett vennie, egyharmad volt a haszna. A fát, a gabonát az uradalom adta, de neki kellett szállítania. A törköly és égett bor alja az uradalomé lett. A főlöszleges gabonakészleteket is köteles volt folyó áron megvenni.

Az egyik szerződésben van utalás arra, hogy a XIX. század közepén kezdtek Csurgón burgonyából szeszt égetni. A csurgói, nagymartoni, szentkirályi jobbágyok 1773-ban kilencen egy-egy kazánnal történő szilvaégetésért kazánonként 2-2 forintot fizettek.

A szőlőművelés rendjét is a földesúr szabályozta. Fennmaradt a szentgyörgyvölgyi, bagolai és látóhegyi szőlőhegy nevével jegyzett 24 cikkelyből álló szabályzata. „Én Tolnai Festetics Kristóf, Csurgónak és ahoz tartozandóknak örökös ura, fölséges septemviralis táblának egyik assessora adom tudtára mindenkinek, a kiket most vagy a jövőben illetne, hogy kanizsai privilegizált városnak némely böcsületes lakosai hozzám folyamodván, kértek azon, hogy csurgói uraságomhoz tartozandó Szentgyörgvári, Bagolai, Látó névű hegyeken minemű szőlőket bírnak, azokban való rend tartására czilozó helybéli artikulusaikat nem csak confirmálnám, de azoknak szentül meg tartására kezem írásával és szokott pöcsétemmel meg erősítvén ki adnám, mely articulusok pubctumi is ez alább írt mód szerint következnek.” A terjedelmes, négyoldalas dokumentum előírásai nyilvánvalóan a csurgói szőlőhegyre is érvényesek voltak. Foglalkozik a gyepű, az utak karbantartásával, az esetleges lopásokkal, a másnak okozott kárral, a tisztségviselőkkel, az öröklés rendjével. A 25. cikkely a magyar

öröklési jogban jól ismert elővásárlás rendjével foglalkozik: „Midőn valamely új gazda magának szőlőt vészen, az el adó fél az alkunak föl bontása alatt tartozik az alsó és felső szőlős szomszédgyait elő szollítani az hegy mester és esküitek elejben maga számára meg tartani akarja, praeemptiója s lehessen jure vicinitatis, azért is az alattomban való el adás és vevés állandós ne legyen.” A rendeletet Festetics Kristóf Csurgón írta alá 1771. április 2-án.

Kortörténeti értékű a cigányság letelepítésére, munkaerejük hasznosítására tett kísérlet. A vajdájukhoz öt falu tartozott. Rajta keresztül tudták mozgósítani őket. 1773 augusztusában szénagyűjtésre, asztagrakásra rendelték ki őket. 12-én a gyűjtő és asztagrakó embereknek 3 font szalonnát mértek. 20-án a 30 szekérrakó 1 font szalonnát, 8 font füstölt húst, fél font friss húst kapott. Szeptembertől sarjút gyűjtöttek, hordtak, gyümölcsöt szedtek. Számukra 8 és fél font marhahúst, 5 és fél font szalonnát, 37 és fél font sőt, 11 mázsa 39 font szitált rozslisztet, negyed font öreg lencsét, nyolc és fél font birkasajtot mértek ki. Ezen az őszön dolgoztak a cigányok föld- és cseréphordásnál, az erdőn makk, a mezőn mák szedésénél, a magtárban gabona rostálásánál. Az ügyesebbek mint „Eöreg Eöcze” vajda” átvásárlásnál is segítettek, az éves szerződésű katonák között Jankó és Durgó nevűről történik említés.

Az iskolaalapító György gróf

Már Festetics Kristóf is Csurgó második megalapítójának tekinthető, mégis elsősorban az első somogyi iskola létesítésével az unokája, György gróf (1755-1819) szerzett felülmúlhatatlan érdemeket. Apját, Festetics Pált Mária Terézia 1772. február 24-én emelte grófi rangra. Amikor Pál gróf (1725-1782) meghalt, és 1782. augusztus 17-én felbontották a végrendeletét, kiderült, hogy ő a Festetics Kristóf által tervezett és alapított hitbizományi felbontotta, és fiai közt egyenlő részben osztotta fel vagyonát. Csurgót egyik fia, Imre kapta volna örökségül több, mint 1 000 000 forint adóssággal. György gróf mindenképpen fenn akarta tartani a majorátust, szerinte Kristóf volt a Festetics-család alapítója. György és testvérei egyességre léptek: György mint hitbizományi apja összes birtokát megtartotta. Öccseinek, János Józsefnek és Imrének 200 000-200 000 forintot fizetett, a leányok járandóságát is kifizette, magára vállalta az apai és nagypai adósságot.

Nehéz lenne eldönteni, Keszthely, Hévíz vagy Csurgó kapott legtöbbet a Festetics-családtól. Úgy tűnik, a ma legszegényebb település, Csurgó kapta a legtöbbet.

Festetics Györgyről tudjuk, hogy a II. József halálát követő nemzeti felbuzdulás egyik meghatározó egyénisége lett. AII. József által ígért, de csak II. Lipót által Budára összehívott országgyűlés idejére 1790 tavaszán Budára rendelték a Graeven huszárezredet. A parancsnokuk Festetics György volt, és mint magyar főrend meghívót kapott a július 6-án megnyíló országgyűlésre. Ezzel a politikai közelet részesévé is vált. Zala megye nemesi seregét, bandériumát öccse, János vezette, és amikor a Graeven huszárok bátyja vezetésével Keszthelyre értek, a nemesi bandérium élén üdvözlő beszéddel fogadta őket, amire a bátyja válaszolt. Júniusi8-án beadványt intéztek a magyar tisztek az országgyűléshez. Követelték, hogy a magyar ezredek közül küldjék el az idegen tiszteket, a magyar seregnek külön haditanácsa és vezérlete legyen, és béke idején állandóan az országban tartózkodjanak.

Ehhez járult a Graeven huszárezred terjedelmes, már a reformkori emelkedettséget sugárzó szellemű kérelme: „Nem kevéssel mozdítaná az is elől a hadi szolgálatot, ha a közönséges szolgálat rendje és a parancsolás magyar nyelven folytatnatnák, mert valamint a német nyelvnek értelme, tanulása és megfogása hazánk kedves magzatainál nehezezsékné megyén végben, úgy ebből származik, hogy a fegyvergy gyakoroltatásban elkövetett legkisebb hibáért édes vérünk s hazánkfiaink testekben nemcsak tagoltatnak, de sokszor még azon felül az idegen tiszték által nemünk alacsonyítására szolgáló illetlen szavakkal ártatlanul is szidalmaztatnak és elannyira már üldöztetnek, hogy számos hazafink szívbeli bánatjukban regementünkötől elszökvénné születte hazájuknak örökös elhagyására vetemedtenek vala.”

Barco tábornok megparancsolta Festetics György kihallgatását, és vádakát emelt ellene. Bécsbe rendelték. Vizsgálati fogságba zárták, majd a haditanács elnöke utasította a titkos rendőrséget, figyelje minden mozdulatát. Július végén a királyhoz fordult kihallgatásért. A király ridegen utasította el. Belgiumba, majd Milánóba helyezték. I. Lipót meghagyta, hogy vigyázzanak rá, és viselkedéséről havonta tegyenek jelentést a haditanácsnak. A gróf kérte a nyugdíjaztatását, de a beérkezett jelentések alapján a király szigorú ellenőrzés alatt akarta tartani. Erre jobb lehetőség volt a hadsereg, mint ha a katonaságból kiválva visszatér Magyarországra.

Ha nem jelentkezik olyan egyértelműen az alapítói szándék, nem lett volna a XVIII. század végétől református gimnázium Csurgón, illetve nem Csurgón és nem lehet tudni, mikor indíthatta volna iskoláját a belső-somogyi egyházmegye.

Alig néhány hónappal azután, hogy 1791. márciusában Festeticsné kihallgatáson volt II. Lipót császárnál, és májusban maga a gróf is elbocsátását kérte a királytól, mert „négy kiskorú gyermekének nevelése, sok pörös ügyei és nagy adósságai sürgetően szükségessé teszik jelenlétét”, lépéseket tett a csurgói református gimnázium megalapítására. A bejelentés Budán történt, ahol egy évvel korábban a főrendként az országgyűlésen, és katonaként is nemzeti érzelmeit hangoztatta. Érzelmileg és racionálisan is meghatározta első „civil” évének Csurgó és Somogy számára meghatározó korszakalkotó lépését.

Festetics György iskolaalapításra vonatkozó bejelentését az 1791. szeptember 14-én megnyílt és október 13-án berekesztett budai zsinaton tette. A zsinat a vele párhuzamosan Pesten összeült evangélikus zsinattal együtt nagy jelentőségű határozatot hozott: megalkotta a két protestáns országos egyházat és azok testvériségét is hangsúlyozta.

Jakab Józsefnek, s csurgói gimnázium első rektorának sajnos dátummal el nem látott latin nyelvű feljegyzéséből tudjuk, hogy Festetics György a nevezetes 1791-es Budai Zsinaton tartózkodó Gombay András belső-somogyi református egyházmegyei segédgondnoknak és Szentgyörgyi István esperesnek tudtára adta, hogy Csurgón református gimnáziumot szándékozik alapítani. A háttér megértésében a keszthelyi katolikus gimnázium értesítői, különösen pedig Győrffi Endrének az 1891-es értesítőben megjelent iskolatörténeti visszatekintése segít, amelyet a Georgikon 175 éve című jubileumi kiadványban Sági Károly nyomán ismerhettünk meg.

A keszthelyi iskolát György gróf édesapja, Pál alapította 1772-ben. A II. József előírt tandíj hatására a tanulók száma azonban megcsappant. A helytartótanács 1788. augusztus 27-én kelt leirata szerint Somogyban alkalmasabb helye lenne az iskolának, mivel Zalában Keszthelyen kívül Kanizsán is működik hasonló intézmény, és Somogyban mozgalom is indult valamelyik zalai iskola áthelyezéseért. Festetics György erre beadványban kérte Zala megye pártfogását, bejelentve, hogy csak addig járul hozzá a keszthelyi gimnázium tanárainak fizetéséhez, „miglen Keszthelyen marad a' Gymnasium”. Most a megye fordult a Helytartótanácsához. A Budán székelő hivatal mindkét megye tudomására hozta, hogy nem lehet szó a kanizsai gimnázium áthelyezéséről, mivel a piaristáknak tett alapítványok a városhoz kötik az iskolát, de a keszthelyi gimnázium átvitele nem ütközik akadályba. Ekkor lépett Festetics György és az önálló iskoláról álmodó somogyi reformátusság számára már leszerelése évében, 1791-ben megannyi egyéb gondja közepette megtette önzetlen ajánlatát.

A belső-somogyi reformátusság ekkor már foglalkozott az iskolaalapítás gondolatával. Sárközy István egyházmegyei gondnok volt az ügy legnevesebb szorgalmazója. Festetics György 1791. december végén levélben fordult hozzá. Minden kétséget kizáróan kiérezhette az egyházmegye az iskolaalapítási szándék megalapozottságát. A Csurgóval már 100 éve egybeépült színreformátus Alsók község volt a kiszemelt helyszín: "Én részemről örömet azt kívánom elérni, hogy az Alsoki és azon Vidékbeli Református vallásbéli lakosok egy jó renddel való Iskolának bé hozattatásával az erkölcsi tulajdonságokban gyarapuljanak. Ezen föl tett végemet tökéletesnek alítván lenni, hogy az Iskolának felállításához segedelemmel leszek, ilyen ajánlást tettem, - hogy mind az Iskolának, mind ahhoz szükséges kertnek való fundust ingyen ki mutatok, mind pedig az épületnek való materialákat úgymint fát és téglát ingyen adom, abban a reménységben, hogy a téglavetőre a fát fogják hordani, mindpediglen az Iskolának Dotatiojára 2000 forintot, melynek Interessé 5% levén esztendőnként 100 fr. Fizetéssel assignálok. Így azt tartom, hogy addig is, míg az egész dolog tökéletességre menjen, első ajánlásnak illendőnek láttatik lenni: egyébképpen is ad 9-e jan. akarok Csurgón és respective Alsókon is személyesen megjelenni, hogy ott Gombay Feő Bíró Úrral voltaképpen ezen dolognak körül állásit írásba költsem."

Sárközy István 1792. január 25-én válaszolt, amelyre gyorsan, még ebben a hónapban megfogalmazódott a keszthelyi, sokszor idézett válaszlevél. A helyszínt bejáró gróf ajánlatára Csurgón, és nem Alsókban emelték Somogy első iskoláját, hiszen „Alsók ... hegyes-völgyes falu, s máskülönbén gróf Niczkynek Sarkadi faluja immediate véle conjugáltatván, kettős a domínium, oly projectumra is jöttünk, hogy talán mind nekem, kellemesebb mind Református Uraknak, Professoroknak és magoknak a tanulóknak is hasznosabb volna, hogy azon felállítandó iskolák Csurgóra áttétetnének. Csurgó mező népes város a melynek nagyobb része Reformátusokból és Evangelicusokból áll, itt minden mesteremberek. Piac, országuttya megvan; Alsókhöz egy fertály órányira esik és a distantia semmit sem térszen, nemesebb is volna ilyen nevezetes Institutumnak egy mezővárosban, politusabb lakosok mint egy közönséges, ismeretlen faluban ... helyheztenni, annyival is inkább, hogy én is részemről felette szép módot és nagy facilitációt nyújtok a célnak elérésére, mely szerint: Én az Uraság

udvarában sok ezer forintokba került Helvétia és Ló Istálomat, különös udvarával egyetemben ingyen a Reformata résznek odaadnám.... Az épületek olyan jók, hogy még egy fönt való dereket is megbírnak, de mostani extenziójok is, mindenekre elég kapacitású, úgy hogy csupán az hajlékok felosztása kívántatnék és könnyű móddal helyreállhatna az egész gimnázium; melyhez járult az is, hogy mivel a két Evangelica rész magát conjugálni szándékozik, Csurgón sok Lutheránusok is vágynak, ellenben az alsoki reformátusok nem vesződnének a Lutheránusokkal. A mi a Templomot illeti, Csurgón lenne az anyai Ecclesia, Alsók pedig mint filia tractáltatnék, az isteni szolgálat bizonyos napokon lehetvén Alsókban is."

A belső-somogyi református egyházmegye 1793. november havának 14-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve évekkel az alapító levél elkészülte előtt rögzítette az iskolaalapító nemes szándékot:

„Méltóságos Tolnai Festetits György Groff Úr ő Nagysága, a Római Szentséges Birodalombéli Császári 's Apostoli Királyi Felség Kamarássá Jóságáiban a Gazdaságnak Direktora, Tekintetes Nagy-Váthi János Úr, másként T.N. Szála Vármegye Törvény Tábla Birája, mái napon tartott Gyülekezetünkben megjelenvén: Titulált Mélt. Groff Urnak parantsolattyábul, Ő Nagyságának Sz. Vallásunkhoz vonzó , kész hajlandóságát és Nemes Magyar Hazának ezen végső részében lakó Hitünk Sorsosinak boldogítására intézett jó szívét, a következőkben jelentette ki:

Hogy az ember társait szerető Groff Úr ő Nsga, az országnak ezen végső részeiben lakó Helv. Confessiot valló Evangelikusoknak Oskoláiknak ezen tájéktól igen távol létéből származott fogyatkozását, 's a népnek abból folyó tudatlanságát érzékeny szívére vévén, gondolkodott legyen azon mi módon lehessen ez illy nagy fogyatkozást helyre hozni, és a midőn látta volna az itt való népnek egy jó oskolának fel állíttatására elégtelen voltát, még a fellyebb el mult 1791dik Esztendőben tartatott Ország Gyűlése alkalmatosságával arra határozta légyen magát, hogy egy jó Oskolának Csurgó nevezetű T. N. Somogy Vármegyében helyheztetett Mező Városában nem tsak helyet, hanem a Tanítóknak fel segítettésekre Négy ezer forintok Interessét, vagy is Két Száz forintokat Essztendőbként adna: A' mint is az Ország Gyűlésének elmúltával, illetén jó Szándékját valamint ki nyilatkoztatta, ugy minek utána az e' szerént fel állítandó Oskolában tanuló Ifjaknak taníttatásokra a Debreceni Anya Oskolából tanító hozattatott, mind a tanító, tanulók számokra, addig míg más alkalmatos épületet lehetne tenni, maga épületei közül rendelt, és az ajánlott 200 forintokat fogyatkozás nélkül ki adatta.

Melly adakozásának minthogy már azon Sikerét látta, hogy illy rövid idő alatt a Gyermekeknek tanulása grammaticáig fel vitetett, és ez által számos érdemes még T. N. Baranya Vármegyében lakó Szülék is gyermekeiknek ide lett hozására serkentettek, ezen Oskolának nagyra emelhetése iránt nem kevés reménysége volna, és minthogy annak elő mozdíttására igen hasznos eszköznek lenni gondolná az Isteni Szolgálat közönséges gyakorlásának bé hozását, jól esmerné pedig az itt való lakosoknak erre elégtelenségeket, arra való nézve most újolag a 400 forintok Interessén kívül, egy Templom, ugy a Tanítók és tanulók számokra teendő épületeknek fel állíttásokra kész pénzben 6000 forintokat, és az épületekhez

meg kívánható elegendő fát, 's még azon kívül esztendőnként 14 mérő gabonát, és 24 öl tűzi fát ajánlott. Sőt ezek felett jelentette meg azt is, hogy mivel az iskola nevedezésére szolgálni állítaná a tanulóknak alkalmas szállásról is gondolkodni, rendelést tett légyen, hogy az ide lakásokat venni kívánó Mester embereknek fa és téglá ingyen adassék, 's mind ezeknek jelentésekkel ébresztett bennünket, hogy míg ezen Sz. Társaság részéről, az ollyatén Oskolának felállítására 's elő segéllésére tehetségünket fordittanánk."

Az egykori uradalmi majorból mára csak a falak maradtak

A szétes \átórkörű, műveit, férfi tudte, hogy a gimnázium csak po\gárosu\ť környezetben lesz életképes, ezért az első híressé vált csurgói diákok egyikét, a novellista és műfordító püspök Baksay Sándort idézve „György gróf várost akart teremteni a várostalan Somogyban és pedig magyar várost. A Csurgótól félmérfőlyire eső Alsók tövéig irtatott, s az itt irtott részt betelepítette. Az országos vásárok számára két nagy tért alkotott a város közepén; ezek egyikén áll ma az állami tanítóképző-intézet díszes épülete. György terve megvalósult, fia, László fejezte be. Várost alkotott Somogyban, egy hosszú, hosszú várost, amely a ma már tövében levő Alsókkal egy helyrajzi testet alkot, és egy jó órába kerül, míg az egyik végéből a másíkg elsétál az ember. Azt hinnők, tízezrek lakják e hosszú várost, holott összevissza alig négy ezerre megy lakosainak száma”. Saját birtokán épült fel a regélő házzá nemesült „első iskola” épülete, és a vele egy időben letelepített cseh és német iparosok kezdték meg Csurgó Újvárosának benépesítését.

A gróf által épített gimnázium

Az iskolatörténet első írói, Héjas Pál, Csire István éppen száz éve, majd Dr. Bódi Ferenc 1942-ben, az alapítás 150. évfordulójára írt részletes munkájához felhasználták, részletesen idézték a Belső-Somogyi Ref. Egyházmegye levéltárának Festetics Györgyhöz vagy általa írt leveleit. Mivel az egyházi iskolák államosítása a csurgóit is érintette, az egyházmegye helyben őrzött levéltárát 1951-ben Pápára, az Egyházkerületi Levéltárba szállították. A református iskola 1993. július elsejei újraindítása után újabb reménykeltő esemény a további kutatásoknak lehetőséget adott, hogy a levéltár iskolánkra vonatkozó anyaga 1997-ben visszakérült Csurgóra, a régi falak közé. Az iskolai levéltárban őrzött közel 20 Festetics-levél és másolat a folyamatos gondoskodás dokumentuma. Folyamatos volt a levélváltás az alapítólevél, a tanárlakás, az építkezés, a bentlakás ügyében. Az első csurgói gimnáziumi inspektor, Nagyváthy János méltatása, Festetics Györgyhöz fűződő kapcsolata külön tanulmányt igényel.

Gondja volt a professzor kiválasztására. A sokszor hangoztatott nyelvismeret, a külföldön szerzett diploma feltételeinek maradéktalanul megfelelt a Jénában tanuló Császári Lózi Pál és Buday Pál. Mindkettőjüket türelmetlenül várták. A Csurgóra tanárnak kerülő Csokonai Vitéz Mihály így csak ideiglenes tanár lehetett.

Bármivel is egészül még ki az első évtized története, 215 év múltán is töretlen fénnel sugárzik át az alapító okirat nemes, időtálló szándéka: „Mivel a magamra s utódaimra vállalt kötelességek közül kiválóan azokra kell ügyelnem, melyek a közjó előmozdítására és a szegény adózó nép sorsa könnyítésére szolgálnak, valahányszor a zsenge ifjúságnak tudományos oktatására és jó hazafiakká képzésére kedvező alkalom nyílik. Mely jó alkalom a római kath. ifjúság részére a keszthelyi főgimnázium felállításával már tényleg teljesezésbe

ment, a birtokaimon lakó protestánsok pedig efféle tanintézetnek nagy híjával vannak: hogy protestáns jobbágyaim gyermekeinek a haza távol vidékein fekvő iskolákba való taníttatása költségeitől megkíméltesse, sőt a környékbeli nemes ifjúság oktatására is kész alkalom nyújtassák, Somogy vármegyébe kebelezték Csurgó mezővárosomban, a közös előmozdítása és jobbágyaim könnyebbége céljából, önként megmásíthatatlan, örök alapítványt teszek”.

Az akadályok elhárultával a munka új lendületet vett. A nyolc részre osztott egyházmegye Fodor János jádi, Nagy Gergely csökli, Szentgyörgyi István gigei, Kovács Ferenc szentai, Kovács Ferenc dobszai, Buday István istvándi, Vas István görgetegi, Füredi József alsoki prédikátor irányításával munkához látott. A révkomáromi 1794. májusi egyházkerületi gyűlés lelkesen üdvözölte ugyan Festetics György alapításának bejelentését, de a királyi megerősítést is szorgalmazta. Festetics számára a bécsi udvartól való 1790-es elbocsátása miatt kényes volt az ügy. Sárközy István gondnok azonban igyekezett biztosítani: „Egy ilyen nagy pecsétes levélnek látása a tiszteletesek és más érdekelt felek előtt való felmutatása igen nagy buzgóságot, iparkodást gerjesztő eszköz volna az építésnek előmozdítására.” 1794 júliusában a bécsi királyi kancellária által őrzött, eredetiről lemásolt és pecsétekkel hitelesített okiratot gróf Festetics Györgynek kiadták, az iskola működését engedélyezték. Sárközy István levélben kereste fel a lelkészeket: ...most már rajtunk a sor, hogy a sok köszönés után cselekedettel is megmutassuk, hogy Ő Méltóságának adományára nemcsak érdemesek vagyunk, hanem tiszta szívvel s egész erővel is rajta leszünk, hogy az ő szent célját óhajtott végre vezessük.”

Nagyváthy pontosan kidolgoztatta a tervrajzot Bucheld mérnökkel, összeállította a költségvetést, a keszthelyi kőműves- és ácsmesterekkel megkötötte a szerződést. A nagy nap elérkezett: 1795. április 30-án a csurgói tisztartó, Füredi József alsoki lelkész és a keszthelyi ács- és kőművesmesterjelenlétében megtörtént az alapkö letétele. A gróf az alapkö alá a „Pius in aviam filius”(a kegyeletes fiú nagyanyja emlékére) jelmondatot küldte. (Az alapító gróf nagyanyja, Festetics Pálné Fitter Erzsébet protestáns asszony volt, személye bizonyára fontos motiváció volt az iskolaalapításban.)

Sokan dolgoztak az iskola felépítésén. A csurgóiak a fundamentumot ásták, az alsókiai és az udvarhelyiek a fát hordták ki a berekből, a nagymartoniak jövet fát hoztak a téglaegetéshez, visszaútban téglát vittek.

A környékbeli református gyülekezetek mintegy kétezer kézi- és fuvarosnapszámot teljesítettek. Alsók járt az élen 223 nappal, de Csurgó 61, Nagymarton 32, Szentá 24, Udvarhely 24, Bolhás 14 napszámmal szintén tekintélyes részt vállalt.

Az építkezés 1796 őszén ért célhoz: a tanulók és oktatók november elején birtokba vették a földszintet, majd az alapító jelenlétében az egész egyemeletes épületet átadták rendeltetésének.

A palotaszerű épület térben és időben Csurgó Újvárosának első épülete lett. A gróf földjén, az akkori vadaskertben nyílt az Oskola (ma Csokonai) utca. Itt telkeket osztott jelképes áron, a kéményekhez ingyen téglát adott. Lángh Ferdinánd uradalmi földmérőjével (az Ady Endre úti temetőben nyugszik) megrajzoltatta a mai Csurgó tervét. Tudta, hogy gimnázium csak polgárosult környezetben életképes, ezért iparosokat telepített, nagyrészt Morvaországból. A Vanicsek, Fejőfárek, Prokupek, Vlaszák, Potocsnyek, Nővák, Bazsánt ma is ismert, családnév Csurgón. Az idősebbek ma is Cseh utcának mondják az Eötvös utcát.

1798-ban született döntés a diákétkéztetés megoldásáról. Szent György napra tervezték az alumneum felállítását. Mindegyik alumnus 20 forintot és 10 pozsonyi mérő búzát fizet. A nyolc alumnus a gazda gondviselése alatt lesz, és a gazdaasszony fog számukra főzni.

Maga az iskolaalapító Festetics gondoskodott az alumnusok ruházatáról. Az öltözet világosszürke posztóból varrott, bokáig érő, fekete orosz prémes magyar mentéből, a hozzá tartozó egyéb ruhadarabokból és egy kalpagból állt. A mente bal oldalán a gróf jelmondatának: Deum time, regum honora (Az Istent féljed, a királyt tiszteljed!) rövidítése D. T. R. H. volt vörös cérnával kivarva. Íme a csurgóiak „tőga”-viselete!

Festetics és Csokonai

Festetics és Csokonai kapcsolatáról sok összefüggésben értesülhetett a közvélemény. Hol egymás feltétlen tisztelete, hol - éppen csurgói tanársága, és ezen belül is a vizsgadarabban elénekelt Rákóczi-nóta okán - az óvatosság, a bizalmatlanság tünt a viszony meghatározó elemének. Szabó Dezső ismert monográfiája, a Festetics-család története sem tesz említést a köztük levő esetleges feszültségekről: „Csokonai 1799-ben tanárképen került Csurgóra, és közel egy évi ott tartózkodása alatt szinte házi költője volt a Festetics-családnak.”

Az azonban bizonyos, hogy első találkozásuk nem lehetett olyan felhőtlen, mint ahogyan 2001-ben a Balatonról írt egy könyv megjelenítette: „Csokonai, aki ugyan Festetics hívására érkezett Keszthelyre - késő este Keszthelyre érkezvén - az Amazon Szállóban bérelt szállást, ámde a Helikon-ünnepségre érkezők már minden szobát lefoglaltak. Már az ivóban kapott helyet. Éppen csizmáját húzta lefelé, amikor Festetics György tudomást szerezvén a költő érkezéséről, nyomban befogatott és Csokonait szinte erőszakkal a kastélyba vitte. Festetics olyan körben vette le főveget Csokonai előtt, amikor ispánjai szakadó esőben is megkövetelték, hogy a jobbágyok hajadon fővel szóljanak hozzájuk. A magyar költészetet becsülő gróf kitüntetésből tisztelte meg a szegény földönfutó poétát, aki nem volt nemes, csak egy borbély fia, de a szellem arisztokráciájához tartozott.”

A György keresztnév és a Georgikon kapcsolata mellett nem lehet észre nem venni Vergilis Georgicá-jának hangulati idetartozását, mégpedig Csokonai jóvoltából.

A név eredeti görög formájának, a Georgiosznak első szótagját a ge szó alkotja, amely a föld neve. A második szótag az ergon, a munka görög elnevezése. A georgosz a földet megmunkáló embert, a földművelőt jelentette. A georgiosz személynév a görög falvak népe között keletkezett. Az irodalomban csak a Krisztus utáni 3. évszázadtól jelent meg. Akkorra a görög-római világ szakított egykori arisztokratizmusával. Csak egyetlen egyszer találkozott a György név azzal a jelentéssel, amelytől már rég elszakadt. Hazánkban, itt Keszthelyen történt, 1797-ben. A Georgikon klasszikus nevét kettős oknál fogva viselhette: mint a földművelők (georgos-ok) iskolája és mint az akkori legnagyobb magyar Georgioszának, Festetics Györgynek az alapítása.

Csokonait dunántúli tartózkodása során végig foglalkoztatta Vergilius Georgica-jának magyarrá fordítása. Az azonban nem bizonyított, hogy azzal a szándékkal fogott a fordításhoz, hogy Georgicon Akadémiában tanári álláshoz juthasson. Szeretett volna Keszthelyen tanítani, ma már azt is tudjuk, hogy a Georgikonban. A Direktoratús Protocolluma őrzi a gróf 1798. január 9-i levelének kivonatát: „Válaszul adatott: Különös megelégedéssel 's köszönettel értette Eő Nga Csokonai Urnak éránta bizonyított bizodalját, tsak azt sajnájja, hogy a ditséretes lgyekezeteit kívánsága szerint a' maga részéről elő nem mozdíthatja. Mert a fel állított Georgiconban megkívánható Gazdaságbeli tanító, már Esztendeje, hogy helyben vagyon, a' kit is mind Szép tapasztalásaira, mind szorgalmatosságára nézve esmérvén

mostani hivatalyából el nem bocsáthat Eő Nga, többre pedig ezen tárgyban kidolgozott Plánum szerint szükség Nintsen.”

Január 22-én megismételte kérelmét: „Méltóztassék engemet valamelyik oskolájában professzorságra felvenni... Nagyságod alatt professzorkodnom nekem nagyobb boldogság volna, mint másutt a legfényesebb hivatal”. A valamelyik iskola itt már Csurgó volt.

Csokonai állítólag lefordította Vergilius művének mind a négy könyvét, de ránk csupán az I. és a II. könyv maradt. Kazinczy szerint a többit a költő később elégette. A páros rímű tizenkettősökben írt változat készült el előbb, ezt a 70 soros fordítást a költő áthúzta, és 15 szótagú versekben folytatta. A kéziraton Csokonai kézírásával olvasható: A GEORGICONNAK I. Könyve. Csurgó, 1799 November Havában. A mű kiadási szándékát a továbbiakban több levél alapján követhetjük.

Végül Festetics állt el udvariasan a kiadási szándékától. A költő halála után az egész fordítást elveszettnek vélték. A magyar műfordítás története című munkájában 1883-ban Radó Antal a keszthelyi megtalálás reményében írt róla: „Csurgón lakta idejében készültek el „Vergilius Georgicái”. Csokonai maga említi, hogy a fordítást teljesen befejezte, sőt hogy a második könyvet meg is küldte gróf Festetics Györgynek, de fájdalom, az egész nyom nélkül elveszett. Meglehet, hogy a keszthelyi könyvtár valamelyik zugában lappang.”

Csokonai végül egy évi somogyi tartózkodás után 1799. május 26-ától lett tanár Csurgón. Festetics Györgyöt levélben tájékoztatta a fenntartó, milyen jó bánik a tanítványaival. Csakhogy a Keszthelyre érkező másik kiszemelt professzor, Buday Pál is Csurgóra készült. A gróf 1799. június 21-én levélben tájékoztatta Csépan István segédgondnokot. E latin nyelvű levél a gimnázium tulajdonában van, és mindeddig csak a leveleskönyv hasonmás-kiadásában és egy Csokonai-életrajzban látott napvilágot:

„Keszthely, 1799. június 21

Igen Tisztelt Nemes Fiscalis Uram,

Általam Kivételes Módon Tisztelt Úr!

Hogy valamiképpen előadjam véleményemet a hozzám érkezett számos levélre, így most megírhatom, hogy Budai Úr nálam járt, és Somogy megyébe készül menni. Távol álljon tőlem, hogy valami olyan dolgot hozzak elő, ami új bonyodalmakat támaszt, teljes mértékben osztom Nevezetes Uraságod véleményét, és megnyugszom a Tiszteletreméltó Tractus eljárásában, akár Csokonai Úr önként itt marad, vagy pedig idehelyezik Budai Urat egészen Császári Úr megérkezéséig, végül bármi is történik, én mindennel elégedett leszek. Ha teendőim megengedik, megpróbálok június végéig Csurgón lenni, ahol együtt több dolgot elintézhetünk. Ezzel igen Tisztelt Uraságod barátságára bízom magam, és maradok lekötelezettje,

Igen Tisztelt és Nemes Uraságod alázatos szolgálja

Festetics György”

(Latin eredetiből lejegyezte és fordította: Dr. Hoffmann Zsuzsanna)

Közismert, hogy el is jött a júliusi vizsgára. A Cultúra című darabban elénekelt Rákóczi-nóta miatt már az előadás alatt kifejezte a rosszsallását. A Csokonai-tanítvány, Gaál László visszaemlékezésében megírt neheztelés őszinteségében nincs okunk kételkedni: „Uram ilyenekért Oskolánkat is szélllyel hányathatják - vigyáznunk kell.” Szentmiklósról (Ma Miklósfá, Nagykanizsa része) rögtön figyelmeztette Csépan István segédgondnokot: „A színi előadás -

most mellőzve annak vitatását, hogy az ifjúságnak hasznára vált-e - eléggé tetszett a közönségnek, hanem hogy nyíltan kimondjam, a mit érzek, nagyon kétem, hogy az a színdarab a gimnáziumi inspector bírálatán átesett volna, amit pedig a jövőre nézve bizalmasan ajánlok; mert annak a parasztiúnak Rákóczyról és Bercsényiről elénekelt dala, jöllehet tréfálkozva és némi gúnnnyal lett előhozva, sem a hallgatósághoz, sem a helyhez, sem a mostani időhöz nem illett, sőt egyáltalán menthetetlen hiba volt. Részemről ugyan határozottan kijelentem, hogy ha még ezentúl is meghivatnám, soha addig meg nem jelenek, míg kellő biztosítékot nem nyerek, arról, hogy a közvizsgán vagy efféle látványosságon semmi olyas elő nem hozatik, ami gyanúra vagy kétértelmű magyarázatokra szolgálna alkalmul. Sokkal helyesebb volna és arra is kell törekedni, hogy az illyes ünnepélyeken uralkodó felséges urunkat vagy a felséges nádort dicsénekekkel magasztalnók szívünk teljességéből. Ezt kívánja tőlünk a csak közelebb megnyert kegyelmes királyi engedélyért való hála is, hogy egyéb ebből ránk háramló hasznokat elhallgassak."

Csokonai tanult az esetből, szerette volna feledtetni korábbi botlását. Az őszi tanévkezdésre megírt Karnyóné című bohózatában Karnyó franciaellenes kirohanásai köztetszést arattak. A darab után a költő saját maga szavalta el Az Igazság Diadalma című ódáját, amelyben az egyesült császári seregek franciák felett aratott mantuai győzelmét ünnepelte. Az előadáson jelen levő Festetics György ezúttal nem panaszkodott.

Ahogy említettük, Csokonai éppen ezután, novemberben fogott Vegilius Georgica-jának fordításához, akkor, amikor kiderült, hogy továbbra is taníthat. A mecénás iránti tisztelet jegyében kezdett hozzá. Leveléből tudjuk, hogy ekkor már haza készült, és arra nem is gondolt, hogy valaha is a Georgikon tanára lesz: „Én ugyan, mivelhogy leveleim is haza sürgetnek, a hivatalt is októberig a professzor úr lejötteének terminusáig vállaltam, s csak holmimért jöttem vissza október végén."

1800. december 19-én Debrecenből elpanaszolta Festeticsnek Csurgóról történt távozásának körülményeit, ...minekutánna a' Szerentsét, mely vagy került, vagy üldözött, hijába kergettem volna; haza jöttem, 's ott hagytam Csurgót, hanem hogy Pöblicaságomnak, melytől a' Világot még mind hijába próbáltam meggyőzni, legalább ottan jelét hagyjam, még a' fizetésemet sem vettem el, tudván a' Tracrusnak tagadhatatlan szegénységét. Ötven Mföldnyi utamnak neki indultam, nem hozván egyebet Somogyból annál a' meglegedésnél, hogy ha nem gyarapítottam is, legalább jobban elszéledni nem hagytam azt a' felette szükséges Oskolát 's a' vélem az előtt való esztendőbe illetlenül bánt Publicumnak jóval fizettem vissza, ezzel a' magános örömmel indultam haza, és még - 2 forinttal."

Január 9-én Keszthelyről választ kapott: „...Az Úr nemesi felszánásának, melytől indítatván Csurgón a' fizetését ki nem vette, igaz betsüllője lévén, ezen Nagy Szívűségének jutalmául ezennel 25 ftokat küldök az Úrnak; kinekis Barátságába magamat ajánlván minden tisztelettel vagyok Bizodalmas Nagy jó Uramnak alázatos szolgája Groff Festetits György mk.

Áprilisban a költő arról értesítette a mecénást, hogy levelet igen, de pénzt nem kapott: „éppen Dr. Földinek a' temetésén valék, midőn a' Nagyságod' betses levelét a' Postalegény házamhoz hozta. Kétszer hijába jővén, harmadik ízbe, estvéli 7 órakor, addig erősködött az Anyámon, hogy véle a' Recepissét subscribáltatta, mondván, hogy azt nekik rögtön vissza kell küldeni, mert éppen most érkezett egy nagy Levél eránta a' Sümegi postától. Én egy óra múlva haza érkeztem, és a' levelet felbontám 3, sőt egy Leánnyal együtt 4 Személy előtt és a' nevezett pénzt benne nem találtuk. Azonnal a' Postára mentem; kérdeztem a' pénzt, de felőle semmit sem akartak tudni, mondván, hogy a' Postán úgysem szabad pénzt küldeni."

Még ebben a hónapban intézkedett a gróf: „Addig is, mivel az elveszett Sommá általam az Úrnak volt szárvá, de mivel Postán köldeni, a' mint megtanultam, bátorosan, kérem az Urat, tessék nekem egy barátságos módot projectálni; ha pedig az Úrnak úgy tetszene, és Pesten lakozó Pintér György Szalksz-Mártonyi Fiscálisomnak megírnám, hogy a' 25 ftot valami jó Debretzeni alkalmatossággal az Úrnak küldené el. Ugyan az említett Fiscálisom kezéhez, úgy gondolnám, vásári alkalmatosságok által, elküldhetné az Úr Virgiliusnak az Úr által Magyarra fordított, 's kéz írásban lévő Georgicon-ját, melyet én kezemhez vévén, megolvassván, és jónak találván ki nyomtattatnék, és az Úrnak fáradságát, 's Barátságát megjutalmaznám. - Ezzel magamat Barátságába ajánlván, minden tisztelettel maradok az Úrnak alázatos szolgálja Groff Festetits György mk.”

A köszönet hamar megérkezett, a fordítás azonban nem: „...Most már nem volna egyéb hátra, hanem, hogy Nagyságodnak erántan érdemem felett kimutatott Gráziáját méltóképpen megköszönném: de a 'Toll, mely a' Természet' festéseiben nem mindig szerentsétlen, az a' szív, mely a' mások' érzéseit néha meglehetősen tolmácsolja; a' Nagyságod' ditséretére 's a' maga tulajdon Hálájának kimagyarázására alkalmatlan... Valósággal nekem ez úttal Embarras-ba kellene jönnöm, hogyha nem tudnám, mely eléggé Nagy legyen Nagyságod a' szóvalan háládátosságnak érzésére 's elfogadására...”

Az augusztus 21-én írt levélben szinte sürgeti a pénz felvételét és a Georgica megküldését: „tessék azokat az Úrnak valamely Debretzenből Pestre utazó jó Barátja által felvettetni, nem különben a Magyar Virgiliust, kinek nekem leendő ajánlását elfogadom, megnevezett Fiscálisomhoz elküldeni méltóztasson. Ezekután magamat az Úrnak Barátságába ajánlván igazi tisztelettel maradok Bizodalmas Nagy jó akaró Uramnak alázatos szolgálja Groff Festetits György mk.

Mivel nem kapta meg a teljes fordítást, ismét szorgalmazta februárjában: „Tellyes bizodalmú Nagy jó Uram! Vévén az Úrnak levelét, és ahoz rekesztett Virgilius Georgiconnak magyar fordítását, igen tsudálkozhatom azon, hogy minekutánna az Úr az előbbeni hozzám küldött Levelébe Virgiliusnak mind a' négy részeit magyarra fordítva meg küldeni Ígervén, tsak a' második részét küldötte vala meg. - Melyhez képest én az Úrnak, azoknak ki nyomtatására kívánt segedelem eránt magamat meg nem határozhatom, még azon 1 ső 3 dik és 4 dik részt is el nem küldi az Úr. Melyeket én annak utána, mivel magam nem értek hozzá, más ahhoz értő Vers írókkal meg vizsgáltatván, ha valyon méltó dolog lészen é azoknak ki nyomtatására költséget adni vagy nem? Ez eránt az Urat bővebben tudósítani kívánom. A' ki tökéletes tisztelettel maradok Tellyes bizodalmú Nagy jó Uramnak köteles szolgálja Groff Festetits György mk.

A Debrecenből több, mint egy év múlva írt levelekben egyre több a panasz: „A' közelebbi Hónapokban tartott betegeskedésem , vagy is inkább a' meggyógyuláshoz való mindennapi reménységem tartóztatott ekkoráig, hogy az ide Ódával és a' Magyar Kleistommal nem udvarolhattam Nagyságodnak. Most sints ugyan kedvezőbb egésségem: de már kötelességemet tovább halasztani véteknek tartottam. E' két utolsót méltóztassa Nagyságod úgy is venni, mint mentő okot arra, hogy Nagyságodnak más kezével íratni merészlettem; a' mely bátorságomnak még ez a' harmadik fundamentoma is van, hogy a' Nagyságod' nemes érzéséhez az én bizodalmam határt nem esmér...”

Amikor arról értesült, hogy Festetics György 1802-ben 40 000 forintot ajánlott fel a nemesek gyermekeinek katonai felkészítésére létesített iskola számára, Csokonai ódát írt Méltóságos gróf Festeteics György ő nagyságára. A hadi oskoláról címmel.

Utolsó levelét Csokonai 1803. július 17-én írta Keszthelyre. Egészségi állapota már megrendült. Vergiliusról tesz ugyan említést, de nem a Georgiconjáról, hanem mint a holtá napjáig munkálkodó költőről:

„A tavalyi tűztől, de kivált a' télközeptől fogva szüntelen gyengébbülő Egységem, valamint annak a' tsekély Ódának béajánlásától, úgy most a' Nagyságod' erántam, érdemetlen eránt, mutatott Jótéteményének előbbi meghálálásától, szomorúan megtartóztatott. Méltóztasson Nagyságod megbotsátani, hiszen Szívem kész és erőss dobogásinak gyenge tollam és ujjaim most is egészen meg nem felelhetnek. Nemesszívű Orvosomtól függ rám nézve az ülésnek, írásnak, és beszédnek mennyisége és ideje.

Munkáimat, mellyek most három felé is gyakorolják a' Sajtót, másnak diktálom, 's mások által tisztáztatom. Kímélnem kell magamat, hogy egy nagy Poémámnak elvégzésére kisajtolta ereimet még egyszer öszveszedhessem. Az ÁRPAD ez, vagy a' Magyarok kijövele, mellyet Homér és Virgil mustrájok szerint kidolgozni szándékozom, s' ha Isten életemet megtartja, és egészségemet helyre állítja, rajta Virgilként holtom' napjáig munkálkodom...”

„Festetics él itt alkotásiban”

Az 1929-ben megalakult Öregdiák-szövetség első látványos ténykedése Festetics György és Csokonai Vitéz Mihály emlékének márványkeretű bronzrelieffel, Horvay János neves szobrász alkotásával történő megörökítése volt a gimnázium aulájában.

Festetics György domborműve a gimnázium aulájában. Horvay János alkotása.

Az 1936-ban elkészült új fiúinternátus homlokzatára öt évvel később felkerült az öttagozatú kollégium önálló egységét hangsúlyozó Gróf Festetics György Fiúnevelő Intézet felirat. Valamennyi lakószoba bejáratára a D.T.R.H., a gróf jelmondatának rövidítése került (Deum time, regum honora - Az Istent féljed, a királyt tiszteljed!)

Mielőtt elkészült volna az első somogyi iskola épülete, a gróf a város északi részén levő majorban adott az intézetnek ideiglenes helyet. A fenntartó belsősomogyi református egyházmegyét az a kegyeletes szándék vezérelte, hogy az egykori iskola díszes kapubejáratát jelképnek és örök emlékeknek áthozza a gimnázium parkjába, így megmenti és átadja az utókornak. Az egykori csurgói uradalmat Meller Henrik bérelte. Az ő halála után az Országos Földhitelintézet tulajdonába került. Az új tulajdonos készséggel nyújtott segédkezet, és 1940. június 20-a, az avatás napja óta a park déli részén áll a másfélszázados múlt néhány köve, beépítve egy impozáns és díszes diadalívszerű kapuba azzal a céllal, hogy - az avató Bodó Jenő igazgatóhelyettest idézve - „amiként egykor ezen a kapun át lépett az ősi csurgói diák az iskolába, azonképpen ezen át lépje át e mai kis gimnazista az intézet küszöbét, s mint érettségizett ifjú, ezen át távozzék az Alma Materből. A Festetics-kapu tehát a múltat tette élő jelenné s Janus - arcával másfélszázados múltba tekint vissza s tekintetet vet a messze jövőndöbe...”

A gimnázium déli szárnya mellett elterülő park közepén állították fel. Legnagyobb szélessége 140 cm, legnagyobb hosszúsága 340 cm, kapunyílása 150 cm. A gimnázium felé tekintő oldalon az emlékmű oromzatának középső főrészébe a kastélyról származó eredeti Festetics-címer van beépítve. Közvetlenül alatta, a kapunyílás felett barokk díszítésű hosszúkás kővankos latin feliratával szintén eredeti. Magyar fordítása: „Nemes Tolnai F. Kristóf úr, aranyaskanttyús lovag, Ő császári és királyi Felségének tanácsosa, a hétszemélyes tábla ülnöke magának és övéinek létesítette An. Dni. 1759.” A déli oldalon a kapunyílást az egykori kastély főbejáratának kőből való ajtókeretei és szemöldökgerendája szegélyezik. Az oromzat középső fő részén reliefszerűen az iskola ősi címere van kivésve: a halmokon álló régi gimnáziumra a címerpajzs jobb sarkából az egykorú ábrázolt nap szórja sugarait. A címerpajzson látható még „consensu regio” (királyi beleegyezéssel) és a kapunyílás között hosszúkás stílizált kővankosra van vésve dr. Écsy Ö. István tanár szép epigrammája, amely a kapu rendeltetésére is rávilágít:

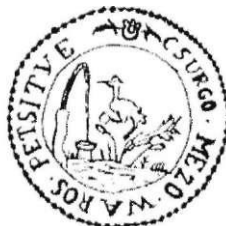
*Új tanuló, lépj át e kapun, melyen egykor az ősi
Iskola régi fia s régi tanára bejárt.
És ezen át lépj életutadra te vén maturandus,
Itt búcsúzik tőled második Édesanyád.*

Az egész emlékmű nemes barokk, kevés és ízléses díszítéssel. A szobrászati részek elei és sarkai simán és lágyan kerekednek ki. Összbenyomása méltóságos és komoly, mégis kellemes. A kőlapok szándékosan választott ódonságát az idő patinája még szebbé tette.

Festetics Györgyről évtizedekig keveset írtak. Volt idő, hogy az általa alapított gimnázium aulájában bronz domborművét fekete lepellel letakarták. Jó szemű tanárembernek kellett lennie valakinek ahhoz, hogy kiérezze az értékelésekből az új, megváltozni látszó szemléletet.

1964-ben Fehér Rózsa első helyezést ért el történelemből az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen A Csurgói Gimnázium küzdelmes évtizedei című dolgozatával. Felkészítő tanára, Pókos Ferenc egy frissen megjelent értékelést adott tanítványa kezébe. Keresztúry Dezsőnek az Irodalomtörténeti Közleményekben megjelent tanulmánya Festetics György gróftól Zrínyi Miklóshoz hasonlított: „Nem véletlen, hogy a köréhez tartozó írók, költők, mintegy a költő-hadvezér reinkarnációját látták benne, s olyan nagyok sorában emlegették, mint Bethlen Gábor. Erről persze nyíltan nem lehetett szólni a két fejű sas uralmán éberen őröködő hatalom elől sok mindent álcázni kellett.” A dolgozat írója még hozzátéste: „Talán még Csurgó felemelésében is volt valami a Zrínyi-hagyományból”.

Amikor Csurgó 1989-ben végre város lehetett, címerének meghatározó eleme lett a Festetics-címer daruja, mint ahogyan 1800-tól az általa alapított gimnázium pecsétjén is ott volt „ oldalt egy karmai közt kavicsot tartó daru, a gróf madara, az okos vigyázás jelképe”. Az 1814-es mezővárosi pecséten már középponti jelkép.

*Csurgói pecsétek, címerek Festetics darujávával 1800-ból, 1814-ből és 1989-ből
Balról gimnáziumi, középén az 1814-es községi pecsét, jobbról a mai városcímer*

A Csurgón felállítandó köztéri szobor gondolatát Dr. Kiss Lajos, a Csurgói Öregdiák Szövetség elnöke vetette fel. Először Marton László keszthelyi szobrászról volt szó, de a késlekedés miatt a kedvező ajánlat meghíúsult. Így esett a választás Farkas Ferenc bocsföldei fiatal szobrászra, aki először egy mellszobrot mintázott meg, majd, mivel Csurgó Város Önkormányzata egy egész alakos változatot támogatott, ennek a megformálását és bronzba öntését is elkészítette. Csurgó egész alakos köztéri Festetics-szobrát 1998. október 3-án avatták fel a város központjában, a Széchenyi téren.

A Széchenyi téren levő Festetics György szobor. Farkas Ferenc szobrászművész alkotása

A 2000-ben elfogadott Csurgó kistérségi gazdaságfejlesztési programkonceptió Festetics-tervként került be a helyi köztudatba. A névválasztást hangulatilag is alátámasztja, hitelesebbé teszi, hogy az iskolaalapító húga, Festetics Julianna volt a „legnagyobb magyar”, Széchenyi István édesanyja.

1998-ban Szászfalvi László csurgói és Dr. Kiss Lajos volt hévizi polgármester kezdeményezésére indult el a Festetics-városok, Keszthely, Hévíz, Csurgó évenkénti rendezvénysorozata. A rendszeres találkozások egy igényesebb értékrend jegyében hozzák közelebb egymás kulturális értékeit. Az alapító gróf szellemisége termékenyítően hat ma is a városfejlesztésekre.

A Festetics-napok első rendezvényének Csurgó adott otthont 1998. március 22. és 28. között. Az első hétfőgén Dr. Kiss Lajos, a Csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Öregdiák Szövetségének elnöke nyitotta meg a rendezvény-sorozatot, majd a hévizi Musica Antiqua Együttes adott ünnepi műsort. A Hévíz folyóirat tematikus csurgói számmal köszöntötte az eseményt. Megjelent benne „György gróf várost akar” címmel a Cséby Géza vezette kerekasztal beszélgetés, Horváth József „Kétszázöt éve a közjó előmozdítása Festetics György szellemében” címmel írt iskolatörténeti áttekintése, Violáné Bakonyi Ibolya „A csurgói református gimnázium Nagykönyvtára”-t, Hirka Mónika „Raksányi Lajos” festőművész-tanárt bemutató írása. A folyóirat története során először közölt reprodukciót: Raksányi Lajos hat festményét. Az egykori csurgói diák, az azóta már Kossuth-díjas Bertók László két verse mellett Csomasz Tóth Kálmán volt csurgói lelkipásztor „Békességért” című költeményét közölte a folyóirat, amelyet a rendezvény

második napján Dr. Laczkó András és Cséby Géza mutatott be. Másnap a Somogy, Zala, Veszprém megye középiskolái és az ország református gimnáziumai számára meghirdetett irodalmi pályázat eredményhirdetésére került sor. A rendezvényt irodalmi és zenei est zárta. Az irodalmi est előadója Cséby Géza volt, korreferátumot Dr. Czoma László, Dr. Szántó Endre és Dr. Horváth József tartott.

1999. április 9-én Hévízen fellépett a keszthelyi Helikon Kórus és a csurgói Cantemus Nőikar, a Korányi parkban egy-egy mamutfenyőt ültettek a három város képviselői. A Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Hévíz új múzeumának adományozott két, az alapító gróf csurgói érdemeit megőrkítő tablót.

2000. április 1-jén Keszthelyen a Balaton Múzeumban „A Festeticsek nyomában” címmel vetélkedtek a három város középiskolásai, majd Dr. Szabó István a Veszprémi Egyetem rektorhelyettese tartott előadást a Festeticsekről.

2001. április 7-én ismét Csurgón találkoztak a három város képviselőiben. Dr. Müller Róbert szerkesztő bemutatta a *Keszthely története* című munka I. és III. kötetét. A találkozó szakmai eszmecsere is volt, hiszen Szántó Endre Hévíz monográfiáján dolgozott, és Csurgó utolsó három évszázadának története is összeáll a közeljövőben. A csurgói gimnázium a rendezvényre elkészítette a két évvel korábban Hévíznek adományozott „Festetics él itt alkotásiban” című kiállításának másolatát.

2002. április 5-én történt a második hévízi találkozó. A csurgói gimnazisták Festetics György keszthelyi jószágkormányzója, majd az általa alapított „első somogyi iskola” inspektorának a gróftól méltató versével köszöntötték a rendezvényt.

Keszthelyen zárult le a második kör 2003. április 5-én. A négy iskola történeti vetélkedőjét a hévízi Bibó István Alternatív Gimnázium csapata nyerte, a második helyen a csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium tanulói végeztek. A gálaműsorban a Városi Zeneiskola, a SISAQUA képviselte Csurgót. Az ünnepségen részt vett és hosszan beszélgetett városunkról a Bécsben élő egyenes ági leszármazott, Festetics György.

2004-ben Hévíz városa elkészítette Róth István festőművésszel gróf Festetics Györgyről készített portréjának másolatát, és az ünnepség keretében Csurgónak adományozta. A Festetics emlékparkban a három város egy-egy fa ültetésével állított emléket.

Hévíz 2005-ben fűrdője 210 éves jubileumát, az első fűrdőház alapítója, Gróf Festetics György és jószágkormányzója, Nagyváthy János születésének 250. évfordulója tiszteletére kibővített rendezvénysorozatot hirdetett. Az alkalomra „A mecénás gróf és szellemi segítője gróf Festetics György - Nagyváthy János” címmel irodalmi pályázatot írtak ki. Április 8-án Gregész Rita csurgói gimnazistát hirdették ki győztesnek, pályázatnyertes dolgozatát a Hévíz folyóirat is közölte. A művészeti díszbemutaton részt vett a hévízi Tiszta Forrás Dalkör, a keszthelyi Nagyváthy Néptáncgyűttes, a Csurgói Harmónia Kórus, a keszthelyi Festetics-kastély Helikon Kórusa, a hévízi Musica Antiqua Egyűttes.

2006 tavaszán a keszthelyi Balaton Múzeum Festetics György életéről és munkásságáról kiállítást rendezett. Szép számmal kértek kölcsön dokumentumokat más településekről, köztük Csurgóról is. A vetélkedőre történő felkészítést kívánták szolgálni vele. Április 4-én a Goldmark Károly Művelődési Központban a nevező tíz csapat közül a csurgói (Csekő Áron, Gregász Rita, Jánosa Titusz, Szabados Eszter, Szoboticánecz Anita) szerezte meg az első helyet.

Irodalom:

Baksay Sándor: Somogy megye Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen. Magyarország IV. Budapest, 1896

Adorján Miklós: Szülőföldisme. Bevezetés a földrajz elemeibe, szülőföld- és környékleírás Somogy megye földrajzával. Csurgó, 1883

Csire István: Vázlat Csurgó múltjából különös tekintettel az ottani ref. Gimnázium és egyház megalapítására Csurgó, 1907

Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története. Tolnai gróf Festetics György élete és munkássága Budapest, 1928

Bódi Ferenc: A Csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium másfél-évszázados története I-II. Csurgó, 1943

Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Somogyról Kaposvár, 1965

Horváth József: A csurgói Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola Budapest, 1992

Nagy Pál: Somogy megye mezővárosi és községi pecsétjei 1768-1856 Somogy megye múltjából 25. Kaposvár, 1994

Kardos Ferenc: A csurgói uradalom igazgatási rendszere a direktorátus alatt (1792-1883) 1989 (Szakdolgozat)

Knézy Judit: Élet a Festeticsek csurgói uradalmában a XVIII. század utolsó harmadában Somogy megye múltjából 28. Kaposvár, 1997

T. Mérey Klára: Somogy megye két nehéz évszázada (1695-1896) Kaposvár, 1997

Ladányi Sándor-Papp Kornél-Tőkéczi László: Egyháztörténet 1-2. Budapest, 1998

Báránkó Piroska: Csurgó gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődése az első

Festeticsek alatt a XVIII. században 1998 (Szakdolgozat)

Kovács Andor: Évezredes ágsorsok Somogyból Budapest-Csurgó, 2000

Horváth József: Festetics, Csokonai és a Georgikon Hévíz, 2006.2-3.sz.

